

Varol, N.: Enformasyonun Demokratikleşme Sürecine Etkileri, 21. Yüzyıla Girenken Enformasyon Olgusu, Ankara Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi ve Türk Kütüphaneciler Derneği, 19-20 Nisan 2001, Hatay, S:241-248

4.24. ENFORMASYONUN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNE ETKİLERİ

Öğr. Gör. Nurhayat Varol

Fırat Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi

23119 Elazığ

ÖZET

Bilgi toplumu kimliğini kazanmada yeni teknolojilerin etkileri büyük önem taşır. İletişim ve bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişme sonucunda, bilgiye erişim metodolojisi değişime uğramış gözükmektedir. Eskiden üniversite katalogları hazırlanırken, kütüphane imkanlarına önemli bir bölüm ayrılır ve bir bakıma kütüphanedeki kitap, periyodik, dergi, mecmua, gazete vb basılı materyalin çokluğu, ilgili üniversitenin gelişmişliğinin simgesi olarak gösterilmeye çalışılırdı.

İnternet, WAP ve diğer iletişim sistemlerindeki gelişmeler sonucunda, elektronik kütüphanecilik, kütüphane otomasyonu ve bilgiye erişim kavramlarında yeni ufuklara doğru önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Üniversiteler bilgiye erişim amacıyla İnternet ve WAP teknolojileri üzerinden hizmet verme yarışlarına başladıkları bir dönemde, hala klasik kütüphane anlayışı ile okuyucularına belirli kapalı mekanlarda hizmet vermeyi sürdürmek, teknolojiden yeterince yararlanmayı beceremeyen yöneticilerin varlığından kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde bulunan bazı üniversitelerimiz, kütüphane hizmetlerini dünya geneline yaygınlaştırmak için elektronik ortamda hazır materyallerin kullanılmasına hız vermişleridir. İnternet üzerinden kütüphanelerdeki dokümanlara erişim, arama motorları sayesinde kıtalar arası mesafelerde bulunan bir makaleyi elde etmek artık çok kolay gerçekleşebilmektedir.

Klasik kütüphanelerde raflarda dizili binlerce basılı materyallerin yerini artık CD'ler ve hizmet bilgisayarları (server) almaktadır. Bilgiye uzaktan erişimi sağlamak için kurulan şirketler, 24 saat sürekli hizmet vermektedir. Bu hizmetler karşılığı alınan ücretlerle geçinen şirketlerin sayısı günden güne artmaktadır.

Toplumun bir bölümünü yakından ilgilendiren Resmi Gazetenin ciltler dolusu sayfaları içinden bir yönetmeliği bulmak, klasik kütüphanecilik anlayışı çerçevesinde kişiye zulüm etmeye eşdeğerdir. Oysa bugün konu başlığı ve sorgulamada mantıksal deyimler kullanılarak, yıllar önce yayımlanmış bir tebliğe, yönetmeliğe, ilana veya kanuna anında ulaşmak mümkün olabilmektedir. Bunu sağlamak için de yeni teknolojileri kullanmaktan korkmayan, bilişim teknolojilerini verimli kullanabilen anlayışların hakimiyetini sağlamayı teşvik etmek gerekecektir.

Bu makalede kütüphanecilik açısından uzaktan bilgiye erişim ile ilgili gelişmeler ele alınacak, on-line yayıncılık türleri kıyaslanacak ve somut öneriler getirilecektir.

1.Giriş

Bilgi ihtiyacının artması, yeni teknolojilerin varlığı ve hızla gelişimi, enformasyon teknolojilerinin hızla modernleşmesi sonucunda bilişim alanındaki teknolojiler yaşamımızın adeta birer parçası olmuşlardır.

İnsanlar arası anında iletişim kurabilmek için ilk telefon konuşması 1876 yılında 12 kilometrelik mesafede gerçekleştirildiği göz önüne alınırsa kısa zamanda iletişim alanında da büyük mesafeler alındığı ortaya çıkmaktadır. Bu hızın en büyük etmeni; bilgisayarların bilgi iletişiminde yerini almış olmasıdır.

Bilgi teknolojileri ve sistemlerindeki gelişmeler son dönemlerde olağanüstü hızlanma gösterdi. Küreselleşme veya globalleşme denilen kavramların yaşandığı 20. Yüzyılda özel kurum ve kuruluşlar, kamu kesimi, eğitim kurumları, sivil toplum örgütleri kapsamlı ve istatistiksel bilgilere ihtiyaç duymuşlardır.

21. Yüzyılda insan hayatı bilimle şekillenecek ve devletlerin refah düzeyleri, bir ülkenin sahip olduğu bilimin bütün dünya tarafından kabulü, onun dünya bilgi birikimine yaptığı katkının niteliği ve niceliği ile belirlenmektedir.

Akademik ve araştırma dünyasının ve diğer birçok farklı alanların vazgeçilmez iletişim aracı olan İnternet ağ örgüsü hızla gelişmektedir. İnternet'in uluslararası örgütler, devlet kurumları, askeri ve ticari kuruluşlar tarafından yoğun biçimde kullanılmaya başlanması sevindirici bir gelişmedir.

Gelecekte Türkiye'nin Dünya ülkeleri arasında layık olduğu yerini alabilmesi için rekabet ortamında mücadele edebilmesi zorunludur. Bu yarışta başarılı söz sahibi olabilmek için de Ulusal Bilgi Politikasının oluşturulup geliştirilerek sürekliliğinin korunması gerekir.

Toplumların sosyal ve kültürel alanda gelişmesinde farklı ortamlarda tutulabilen yazılı materyallerin önemi büyüktür. Bu yazılı materyallerin toplanması, saklanması ve gelecek nesillere iletilebilmesi, ancak kütüphane ve benzeri oluşumlar sayesinde gerçekleşebilir.

Kütüphaneler;

- Düşünce ve bilgi ürünlerinin insanlar arasında paylaşılmasını sağlayan,
- Bilgi edinme özgürlüğünü kişilere yaşatan,
- Bireylerin okuma ve araştırma ihtiyacına cevap veren ve bu özelliklerini de geliştiren,
- Her yaşa, seviyeye, kültür yapısına sahip insanlara hizmet veren birimlerdir.

Eğitim kurumlarının birçoğunda, tamamında kütüphaneler; il, ilçe merkezlerinde de Halk Kütüphanelerini görmek mümkündür. İletişimin hızla gerçekleştirildiği, bilgi patlamasının yaşandığı, teknolojinin hızla geliştiği günümüzde; bu yeniliklerden yeterince yararlanmayı hedeflemelidir.

Küreselleşen dünyamızda uluslararası ilişkilere cevap verebilecek enformasyon teknolojilerinin kütüphanelere girmesi, herkesin hayali olmaktan çıkmış artık kaçınılmaz olmuştur.

Kütüphaneciler; bilginin hızla geliştiği, yayıldığı bilgi dünyasında kendi rollerini yeniden belirlemek, kullanıcılarına en iyi hizmeti vermek konumundadırlar. Bu görevlerini yerine getirmek için kütüphanede görev yapan elemanların, teknolojiyi yakından takip etmeleri beklenmelidir.

Donal Norman'ın "Teknolojinin değişimi ve gelişimi çok basittir. Asıl zor olan; sosyal, kültürel ve organizasyonsal değişikliklerdir." Sözleri, yaşantımızdaki bazı gerçekleri yaşatmaktadır (Norman,1998).

2. YER VE ZAMAN SINIRLARINI AŞAN ELEKTRONİK KÜTÜPHANELER

Elektronik kütüphaneler, bilgi kaynaklarını sağlama işlemlerine yeni bir yaklaşımdır. Bilgi depolama ve korumada yeni yöntemler; kullanıcılar için yeni etkileşim yollarının bulunmasını, bilgi kaynaklarını kataloglama işlemleri gibi yeni yaklaşımların oluşturulmasına neden olmuştur.

Bu yaklaşımlar ve ihtiyaçların sonucunda kütüphaneler duvarsız, rafsız kütüphane modelleri ortaya çıkmaktadır. Elektronik kütüphanelerin yapılandırılmasını ve değişim sağlayan gelişmeleri şöyle sıralamak mümkündür.

- ❑ Aynı anda çok sayıda kullanım ihtiyacı,
- ❑ Belirli mekan sınırını aşma,
- ❑ Karşılıklı etkileşim,
- ❑ Birden fazla erişim yolunun olması,
- ❑ Zamanın özgür ve tasarruflu kullanımı,
- ❑ Kullanıcının özelliklerine uygunluğu,
- ❑ Kullanıcı grubu içerisinde her bireyle bağlantı kurulabilmesi,
- ❑ Veri gruplarının sınırlılığının aşılması,
- ❑ Kullanıcılarda sınırsız öğrenme isteği,
- ❑ Kaynaklara ve verilere ulaşmada fırsat eşitliği,
- ❑ Kullanıcılara sınıf, yaş farkı gözetmeksizin yaşam boyu hizmet,
- ❑ Uzaktan eğitimde elektronik kütüphane desteğine olan gereksinim.

Elektronik Kütüphanelerin sınıflandırılması:

- a) Görüntü Özelliği Taşıyan Kütüphaneler: Bilginin büyük bir kısmı resimlerle anlatılmaktadır. Ancak yazı desteği de vardır. Çoklu ortam özelliği taşır.
- b) Metin Özelliği Taşıyanlar: Sadece metin içeriklidir, Çoklu ortam donanımına ihtiyaç duyulmamıştır.
- c) Hipermetin Özelliği Taşıyanlar: Metin şeklindeki belgeler arasında geçişi sağlayan linkler vardır.
- d) Karışık Özellik Taşıyanlar : Bu özelliklerin birden fazlasını taşırlar.

3. ELEKTRONİK KÜTÜPHANE KULLANIM AVANTAJLARI VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Kullandığımız modern teknolojilerin avantajları ve beraberinde getirebileceği sınırlılıkların olması kaçınılmazdır. Elektronik kütüphaneler için de aynı koşullar geçerlidir.

Avantajları:

- Güncel bilgiler ve son gelişmeler kullanıcılara aktarılabilir.
- Kitapların fiziksel bakımı azaltılabilir.
- Çok yönlü giriş olarak bir kaynak birden çok kişi ve grup tarafından kullanılabilir.
- Yer ve zaman sınırlanması ortadan kalkar.
- Okuyucu sayısı arttıkça, kullanıcılar ve kütüphane için maliyet düşebilir.
- Kullanıcıların özellikleri tanımlanarak bilgi hizmeti verilebilir.
- Bilgi kaynaklarına kullanıcıların zarar verebilmesi önenebilir.

- Bilgi depolama kapasitesi artırılabilir.
- İstenilen kaynağa kısa sürede ulaşılması sağlanabilir.

Sınırlılıkları:

- Kişilerin ilgili teknolojiyi kullanmadaki bilgi yetersizliği ve beceri eksikliği.
- Bilgi tarama motorlarının yeterince bilinmemesi.
- Arama motorları tarafından bulunamayan daha birçok diğer kaynağın mevcudiyeti.
- Bilgi kaynaklarının iyi düzenlenmemesi.
- Güncelliğini yitirmiş bilgilerin halen kullanılır olması.
- Teknik konulardaki eleman yetersizliği.

4. Elektronik Belge

Elektronik ortamdaki yayınlara, belgelere İnternet, Intranet gibi teknolojiler üzerinden ulaşılabilir.

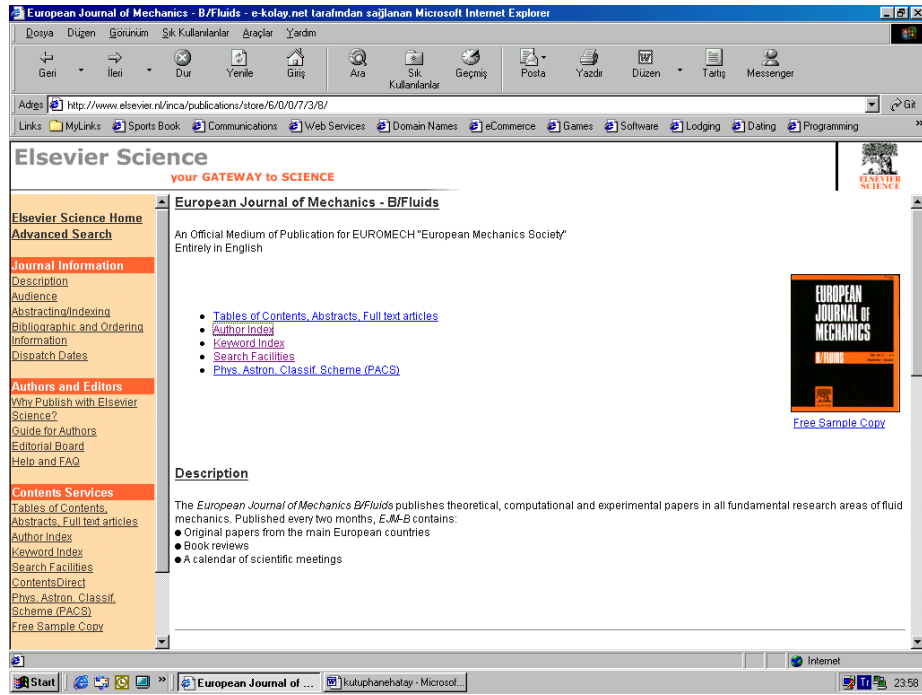
İnternet üzerinden kütüphane servisleri her geçen gün çoğalmaktadır. Çevrim içi kütüphane katalogları CD Rom üzerinden çevrim içi veri tabanları, elektronik süreli yayın ve belgeleri çoklu ortam kullanılarak oluşturulmuş bilgileri elde edebilmektedir. Elektronik ortamdaki bilgilere ulaşım, artık tuşlarla gerçekleşmektedir. Arama motorları yardımıyla dünyanın herhangi bir yerindeki bir yayın, anında bilgisayarınıza aktarılabilir.

Aramayı yazar adına, yayın başlığına veya anahtar kelimelerle gerçekleştirmek mümkündür (**Şekil 1**). Bazı adreslerde bilgiye ulaşım için üyelik, kullanıcı adı ve şifre istemektedir. Bu da ilgili üniversite

Varol, N.: Enformasyonun Demokratikleşme Sürecine Etkileri, 21. Yüzyıla Girenken Enformasyon Olgusu, Ankara Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi ve Türk Kütüphaneciler Derneği, 19-20 Nisan 2001, Hatay, S:241-248

kütüphanesinden temin edilebilir. Bazı adreslerde makale içeriğine ulaşmak için kredi kartı ile ödeme yapmak gerekirken, bu olay kullanıcılar arasında doğal olarak güvensizlik kaygısı oluşturmakta ve kişinin İnternet üzerinden kredi kartının numarasını vermesine mani olabilmektedir.

Bazı adreslerde de yayınların özeti ve istenirse içeriği görülebilir ve bilgisayara indirilebilir (Şekil 2).

Şekil 1: İnternet üzerinden periyodiklere ulaşılabilirliğini gösteren bir ekran içeriği

Şekil 2 de verilen elektronik ortamdaki makalelere yazar ismi veya anahtar kelimelerle ulaşmak mümkün olduğu gibi, elektronik ortamda özet ve asıl belgeyi de elde etmek mümkün olabilmektedir.

Web ortamında kişinin bilgi taraması yapabilmesi için bazı temel bilgilere sahip olması ve amacını belirlemesi gerekmektedir. Web üzerindeki

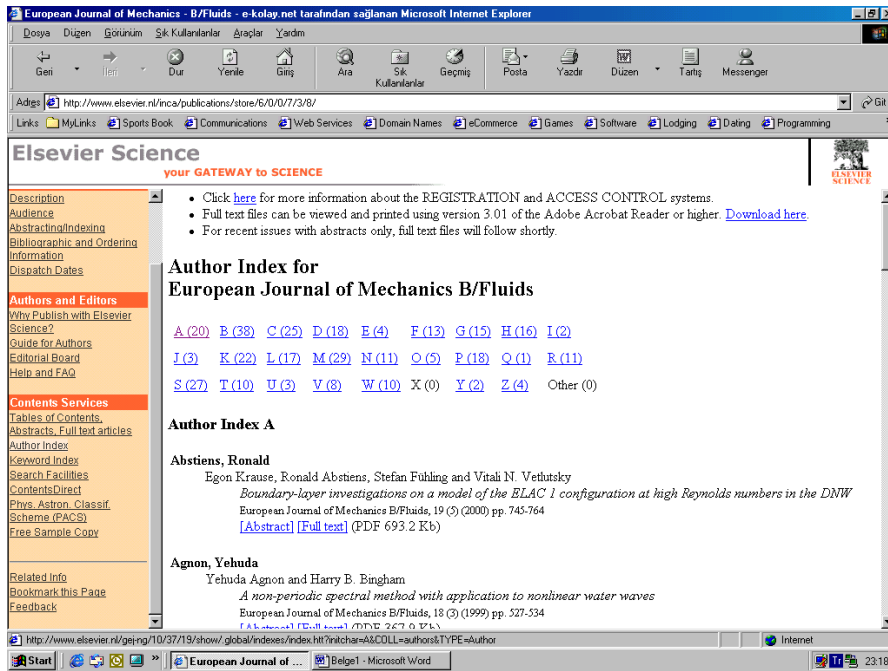
Varol, N.: Enformasyonun Demokratikleşme Sürecine Etkileri, 21. Yüzyıla Girenken Enformasyon Olgusu, Ankara Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi ve Türk Kütüphaneciler Derneği, 19-20 Nisan 2001, Hatay, S:241-248

sorgulama mekanizmaları (arama motorları) Altavista, İyinet, Arabul, Nerede, Superonline, Yahoo gibi servisler üzerinden konu ile ilgili anahtar kelimeler kullanılarak arama yapılabilmektedir. Kaynağa veya içeriğe ulaşmak için bazı önemli hususları göz ardı etmemek gerekir. Bunlar;

Web üzerinden erişimi olan kütüphanelere bağlanıp taramalar yapılabilir,

Kullanılacak anahtar kelimeler dikkatlice seçilebilir,

Web üzerinde çok geniş alanda boşuna zaman geçirmemek için fazla sayıda anahtar kelime girilerek tarama aralığı daraltılabilir,

Şekil 2: Yazar adı ile elektronik ortamdaki makalelere ulaşımı gösteren bir ekran görüntüsü

İnternet'in iletişim alanına girmesi ile bilgi sağlama hizmetlerinde meydana gelen gelişme ve değişimler, bilgi arama ve bilgiye erişimi çok büyük ölçüde değişime uğratmıştır. Bunun sonucu olarak elektronik süreli yayın arşivlerinin kullanıcı sayısı hızla arttığı halde kütüphaneyi bizzat ziyaret ederek süreli yayın takibi yapan kullanıcı sayısı azalmıştır.

Fırat Üniversitesi EARN (Europe Academic Research Network) ağına bağlı ilk birkaç üniversite içinde yer almıştır. 2000 yılından beri İnternet kullanımı, Fırat Üniversitesi öğretim elemanları tarafından yoğun biçimde kullanılmaktadır Fırat Üniversitesi Kütüphanesinde süreli yayınları ziyaret eden bireylerle ilgili aylık dağılımlar Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1: 1999 Yılı Süreli Yayınlar Bölümü İstatistik Bilgileri (Ocak-Aralık)

1999	ÖĞRENCİ		ÖĞRETİMELEMANI		ÜNİV.DIŞI		TOPLAM
	BAY	BAYAN	BAY	BAYAN	BAY	BAYAN	
OCAK	7238	5583	442	353	718	788	15122
ŞUBAT	11284	9201	866	732	1740	2075	25898
MART	14024	11890	1034	883	2184	2276	32291
NISAN	9764	8234	666	519	1400	1260	21843
MAYIS	9080	6914	654	520	973	815	18956
HAZİRAN	2703	1598	347	234	118	68	5068
TEMMUZ	1088	574	401	220	-	-	2283
AĞUSTOS	657	430	371	191	10	7	1666
EYLÜL	620	340	432	259	49	1	1701
EKİM	2395	1683	508	379	253	82	5300
KASIM	4201	2822	827	653	517	412	9432
ARALIK	4224	3679	726	584	521	471	10205
TOPLAM	67278	52948	7274	5527	8483	8255	149765

Tablo 2: 2000 Yılı Süreli Yayınlar Bölümü İstatistik Bilgileri (Ocak-Eylül)

Varol, N.: Enformasyonun Demokratikleşme Sürecine Etkileri, 21. Yüzyıla Girenken Enformasyon Olgusu, Ankara Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi ve Türk Kütüphaneciler Derneği, 19-20 Nisan 2001, Hatay, S:241-248

	ÖĞRENCİ		ÖĞRETİM		ÜNİV.DIŞI		TOPLAM
			ELEMANI				
2000	BAY	BAYAN	BAY	BAYAN	BAY	BAYAN	TOPLAM
OCAK	2662	1990	481	306	284	252	5975
ŞUBAT	2730	2270	525	410	225	150	6310
MART	3676	3078	445	345	230	210	7984
NİSAN	5098	3597	607	391	304	191	10188
MAYIS	4234	2740	456	269	99	18	7816
HAZİRAN	2889	1835	397	231	56	1	5409
TEMMUZ	753	526	264	138	18	-	1699
AĞUSTOS	637	434	327	215	14	-	1627
EYLÜL	1364	820	363	228	49	12	2836
TOPLAM	24043	17290	3865	2533	1279	834	49844

Tablo 1 ve **Tablo 2** dikkatlice incelendiğinde, Fırat Üniversitesi'nde 2000 yılında üniversite kütüphanesinde süreli yayınları takip eden okuyucu sayısında önemli derecelerde düşüşlerin olduğu görülecektir. Bunun başlıca nedenleri arasında, Fırat Üniversitesi'nde üniversite bünyesindeki İnternet ağının yaygınlaştırılması ve öğretim elemanlarının odalarına İnternet'in götürülmesi sonrasında, bilgiye ulaşmada elde edilen kolaylıktır. Büyük bir olasılıkla müteakip yıllarda Fırat Üniversitesi kütüphanesini ziyaret edecek okuyucu sayısı daha da düşecektir. Çünkü klasik yöntemlerle makale araştırma devri hızla kapanmaktadır.

5.Sonuç

Elektronik kütüphanelerde geliştirilen otomasyon sistemleri ve arama teknikleri İnternet üzerinden bilgilere erişimi kolaylaştırmaktadır. Ülkemizde bilgi kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlayacak politikalar geliştirilmeli, bilgi oto yolları aracılığıyla kütüphaneler ve bilgi merkezlerinde bulunan bilgiler paylaşılmalıdır. Klasik kütüphanelerden duvarsız elektronik kütüphanelere geçişte, kullanıcı için zaman kaybı minimuma indirgenecek, kütüphane ve bilgi merkezlerinin bütçelerinin üzerindeki yük hafifletilecek, bilimsel süreli yayınların fiyatlarındaki aşırı artışlar engellenmiş olacaktır.

Bilgi teknolojileri, kütüphaneciler için de değişik fırsatlar yaratmıştır. Bu fırsatların en önemlisi İnternet kavramı ve ortamıdır. İnternet; araştırmacının, kütüphanecinin ve kütüphanelerin yeni bir boyut kazanmasını sağlamıştır. İnternet imkanı olan ve ondan yararlanan kütüphane hizmetlerine yenilik kazandıran herhangi bir kütüphane bunu sergilemekten kıvanç duyar ve bu teknolojinin de diğer üniversiteler tarafından kullanılmasına yardımcı olur. Kütüphanelerde kataloglama işlemlerinin elle yapılıp düzenlendiği dönemlerde birimler birbirlerine eleman desteği yapar, farkına varılmadan hizmet içi eğitim gibi uygulamalı bir eğitim verilirdi. İnternet’i öğrenmeyi, kullanmayı amaçlayan kütüphane çalışanları sitelerde paylaşım, dayanışma ve tartışma ortamlarını bulabileceklerdir. Sorunlar zaman ve mekan sınırı tanımadan daha rahat aktarılıp tartışma gruplarıyla paylaşılarak çözüme ulaşabilir.

Bilgi teknolojisi ve iletişim standartları oluşturularak çevrimiçi kataloglar, veri tabanları vb. ortak kullanıcı arabirimleri aracılığıyla kullanabilmeleri sağlanabilir.

Varol, N.: Enformasyonun Demokratikleşme Sürecine Etkileri, 21. Yüzyıla Girerken Enformasyon Olgusu, Ankara Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi ve Türk Kütüphaneciler Derneği, 19-20 Nisan 2001, Hatay, S:241-248

Daha fazla kişinin İnternet hizmetlerinden ve bilgilerden faydalanabilmesini sağlamak için kullanımı basit uygulamalar geliştirilmeli ihtiyaç dahilinde ağ bilgisine sahip elemanlar yetiştirilebilir.

Değerli tarihi belgelerin zarar görmemesi ve kayıp olmaması için elektronik arşivler oluşturulabilir.

Koleksiyon geliştiren Yüksek Öğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi, Milli Kütüphane, Üniversite kütüphaneleri gibi kurumlar mevcut bulunan kitap ve dergilere ilişkin bibliyografik bilgilere İnternet aracılığıyla erişim sağlamayı gerçekleştirebilir.

Bilişim teknolojilerinin kütüphaneler için de öneminin çok büyük olduğu bilinmektedir. Kütüphanecilerin kendilerine bilişim teknolojilerini kullanımına hazırlamaları halinde, kütüphanelerin daha erken arzu edilen hizmeti vermeye başlayacağı kuşkusuzdur.

Varol, N.: Enformasyonun Demokratikleşme Sürecine Etkileri, 21. Yüzyıla Girerken Enformasyon Olgusu, Ankara Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi ve Türk Kütüphaneciler Derneği, 19-20 Nisan 2001, Hatay, S:241-248

Kaynaklar

1. Olcay, Erol “Ankara’daki Üniversite Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin Almış oldukları İnternet Eğitimi” II Türkiye’de İnternet Konferansı 14-15 Aralık 1996 İstanbul Yeditepe Üniversitesi
2. Ünak Haber Bülteni Sayı: 11
3. <http://www.trakya.edu.tr/bilar/kitap9.htm>
4. <http://www.data-prints.com/in-eris.htm>
5. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/altyapi96.htm>